

Maloxat Ergashevna AXMEDOVA

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Pedagogika va psixologiya

kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

MAHALLA VA OILALARDA MA'NAVİY-AXLOQIY MUHITNI TAKOMILLASHTIRISH TIZIMI

СИСТЕМА УЛУЧШЕНИЯ ДУХОВНО-ЭТИЧЕСКОЙ СРЕДЫ В МАХАЛЛЯХ И СЕМЬЯХ

SYSTEM OF IMPROVING THE SPIRITUAL AND ETHICAL ENVIRONMENT IN THE COMMUNITY AND FAMILIES

Annotasiya: Mazkur maqolada mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni qaror toptirish, yosh avlodni voyaga yetkazishda aholining ma'naviy-axloqiy-psixologik ijtimoiy muhitini qaror toptirish asosida yot g'oyalarga qarshi kurashish, xalq tinchligini saqlash uchun kurashga jalb etish, o'z faoliyatini insoniyat, mahalla, xalq manfaatlariga yo'naltirish, har bir fuqaroni madaniy va ma'naviy fazilatlarini ijtimoiy muhit jihatdan qaror toptirish va ularning o'z huquqlarini bilishga erishish, kuchli, adolatli, huquqiy, demokratik jamiyat qurishga bo'lgan xohish-irodasini mustahkamlash muhim ekanligi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: mezon, mahalla, oila, barqaror ijtimoiy muhit, bilim, malaka, ko'nikma, ma'naviy-axloqiy muhit, ijtimoiy muhit, faoliyat, rivojlanish darajasi.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы установления стабильной социальной среды и активности в махаллях и семьях, борьба с чужеродными идеями на основе решения духовной, нравственной и психологической социальной среды подрастающего поколения, а также вовлечение человечества в борьбу во имя мира, для того чтобы сосредоточить внимание на интересах общества, народа, определить культурные и духовные качества каждого гражданина с точки зрения социальной среды и добиться осознания своих прав, укрепить волю к построению сильного, справедливого общества.

Ключевые слова: критерии, соседство, махалля, семья, стабильная социальная среда, знание, умения, способности, духовно-нравственная среда, социальная среда, активность.

Annotation: *The article discusses the issues of the establishment of a stable social environment and proactive participation in communities and families and the fight against alien ideas by addressing the spiritual, moral and psychological social environment of the rising generation, as well as the involvement of mankind in the struggle for peace, in order to focus on the interests of society and the people, to define the cultural and spiritual qualities of each citizen from the point of view of the social environment and to realize his rights, to strengthen the will to build the strong, just and democratic society.*

Keywords: *criteria, neighborhood/community, family, stable social environment, knowledge, skills, abilities, spiritual and moral environment, social environment, activity, level of development.*

Mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi – bu, uning o'z maqsadini tanlash va unga erishishda yuqori darajada kuch-g'ayrat, shijoat, jo'shqinlik bilan faoliyat ko'rsatishi va mehnat qilishidir. Bu hol shaxsning bilim, kasb-malaka, mahoratiga ega bo'lib, jamiyat hayotida o'ziga munosib joyni erkin egallash, yuqori natija va samara bilan ishlashdir. Mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimining o'z mehnati, mahorati, ishbilarmonligi tufayli ko'pgina ehtiyojlarni qondira oladigan yosh avlodni voyaga yetkazishdir. Bunda aholining axloqiy-psixologik xususiyatlarini takomillashtirish tizimida asosan ma'naviy-axloqiy muhit rivojlana boradi. Mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimidagi rivojlanishining asosiy yo'nalishlari tahlili oila va mahalla ijtimoiy faolligining o'zaro aloqador bog'liq mezonlari tizimini va bu mezonlarning har biri bo'yicha biz tadqiq qilayotgan fazilatning rivojlanish darajasi tizimli omil ko'rsatkichlarni ajratish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Birinchi omil – mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi faolligini anglanganlik darajasini xarakterlaydigan g'oyaviy, ma'naviy tasavvurlarning rivojlanganlik darajasi.

Bu tasavvurlarning rivojlanish darajasini xarakterlovchi ko'rsatkichlar quyidagilar: ularning real dunyoga adekvatlik darajasi, g'oyaviy-axloqiy tasavvurlarning to'liqligi va ularning anglanganligi. **Ikkinchi omil** – mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni qaror toptirishning zarur komponentlari sifatida amaliy malakalarni egallash darajasi, amaliy bilimlar, malakalar va ko'nikmalar

xarakteristikasi shu mahallaning ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitini namoyon bo'ladigan faoliyat mazmuniga bog'liq. **Uchinchi omil** – mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi motivatsiyasining rivojlanish darajasi. Ko'rsatilganidek, loyiha doirasida tadqiq qilinayotgan mahalla aholisining yoshi, jinsi, aniqiligi muhim ahamiyatga ega. Bu intilish rivojlanishining darajasi asosan oila va mahallalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalanganligini xarakterlaydi. Mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi g'amxo'rlik qilishga intilishning rivojlanish darajasini xarakterlaydigan ko'rsatkichlar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin: atrofida qilargalarga nisbatan mehribonlik; mahalladagi to'y-marakalarda bir-birini qo'llab-quvvatlash; ijtimoiy topshiriqlarda tashabbuskorlik va hozirjavoblik; mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi; o'z oila a'zolari singari mahalla haqida qayg'urish va hokazo. **To'rtinchi omil** – mustaqillik va tashabbuskorlikning rivojlanish darajasi. Tashabbuskorlik, mustaqillik – bu insonning xulq-atvorining asosiy xarakteristikalar. V.V.Davidov, M.S.Kon, V.E.Komarovlar “inson” tushunchasini sub'ektlarning yaxlitligi, mustaqilligi, mustaqil faoliyatga qodirlik sifatida tavsiflaydi [2:98] Tashabbuskorlik mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini tavsiflovchi maxsus komponent bo'lishi bilan birga zamonaviy insonning yuksak rivojlangan mustaqilligining ajralmas xususiyati hisoblanadi.

Mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi ko'rsatkichlari va asosiy ko'rinishlari sifatida quyidagilarni belgilash mumkin; mustaqillikni tushunish va unga intilishning mavjudligi; kelgusidagi mahalla faoliyatini rejalashtirish va shu asosda harakat qilish malakasi; mahallada yuklatilgan vazifalarni bajarishda qat'iylikning namoyon bo'lishi; o'z ishini o'zi nazorat, tahlil qilish va baholash qobiliyati. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi – insonlarning, ijtimoiy guruhlarining, umuman, jamiyatning murakkab, tizimli, integral fazilati. Mas'uliyatlilik – mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimida irivojlantirish mezonlaridan biri hisoblanadi. Bunda oilalarning mas'uliyat tuyg'usi bilan yashashi, faoliyat mahsulini to'liq tasavvur qilgan

holda uning o'zi mahalla uchun nima yordam bera olishini anglay olish qobiliyati rivojlanadi. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi

Ijtimoiy mezonlar. Ko'rsatkichlari. **Ma'naviy-axloqiy faolligi:** oilaning ma'naviy-axloqiy maqomi, ma'naviy-axloqiy roli va ma'naviy-axloqiy funktsiyalari to'g'risida tasavvur; –o'zining ma'naviy-axloqiy vazifasini anglab yetish; oilaning yuqori darajadagi mustaqilligi; oilalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi mahalla faoliyatida qatnashish tajribasi; ma'naviy-axloqiy o'z-o'zini takomillashtirish tizimi, o'z xulq-atvorini, kasbiy faoliyatini mazkur talablar bilan taqqoslash; oilalarning ma'naviy-axloqiy xulq-atvor tavsifi; unda komillikka intilib borishga maqsad va vazifalarning barqarorligi, ularni hayotining mazmuniga aylantirishi; oilaning ma'naviy-axloqiy faoliyatining ijodiy tavsifi; olada va mahallada o'zini ma'naviy-axloqiy fazilati bilan namoyon qilish usullari; oilalarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini takomillashtirish. [4:143] **Psixologik faolligi:** inson ruhiyatiga ta'sir etuvchi motivlar, ehtiyojlar, mayllar, o'z faoliyati va uning dinamikasiga ega bo'lgan munosabatning mavjudligi. [8:11] **Kommunikativ moslashuvchanlik:** boshqa insonlar bilan o'zaro aloqani hosil qilish va muvozanatda ushlab turish malakasi; empatiya va hamdardlikka bo'lgan layoqat; mehnat jamoasida hamkasblarga ijobiy ta'sir qiluvchi ma'naviy-axloqiy, ma'naviy-psixologik muhit va munosabatlarni hosil qilishga nisbatan ehtiyoj. **Kasbiy- mezonlar.** Ko'rsatkichlari: **Kasbiy-identifik faolligi:** ishdagi hamkasblar bilan insoniy, demokratik o'zaro munosabatlarni yo'lga qo'yishga bo'lgan ehtiyoj, zarur bo'lganda, ularga ko'maklashish va qo'llab-quvvatlash. Kasbi va faoliyatga ijobiy hissiy-baholovchi munosabat; kasbga nisbatan munosabatlar; tanlagan kasbi va o'z mehnatidan qoniqish hissi; ma'naviy-axloqiy fazilatlar, o'z-o'zini axloqiy jihatdan tartibga solish layoqati; shaxsiy jihatdan o'z-o'zini boshqarish; intiluvchanlik darajasi; o'zini sevgan kasbiga baxshida etish; dunyoqarash va ma'naviy ehtiyojlarning kengligi; muloqot metodi; ijodiy yondashuv; kasbiy malakalarni uzluksiz takomillashtirib borish; o'zini kasbi bilan mahallada obru orttirib borish jarayonining samaradorligi. Barqaror muhitning qonun-qoidalari va undan hosil bo'lgan ma'naviy-axloqiy foydali harakatlarni o'zlashtirishning yagonaligi. [2:149]

Ushbu vazifalarni tizimli amalga oshirishda mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhit faoliyati muhim o'rin tutadi. Chunki mahalla oldida turgan asosiy vazifalardan biri aholining huquqiy savodxonlik haqidagi bilimlarini, aqliy salohiyatini takomillashtirish bilan birga, ijtimoiy muhitni, madaniyatni takomillashtirish tizimidir.

Mas'uliyatni his qilgan fuqaro ishini doimo puxta rejalashtirib, uning oqibatlarini oldindan tasavvur qila oladi va zarur natijaga erishish uchun butun kuchi va salohiyatini mahallaga safarbar etishga qodir bo'ladi. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi atrof-muhitga yondashuv, shuningdek, ijtimoiy munosabatlarni yo'lga qo'yish, ijtimoiy-ruhiy hodisalarga o'z munosabatini bildirish, milliy qadriyatlar mazmunini anglash, chuqur ma'lumotga ega bo'lish, g'oya va nazariyalar mohiyati bilan tanishish orqali hosil qilingan qarash, tasavvur, hissiyot va e'tiqodlar tizimidir. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimining xilma-xil turlari, shakl va metodlarini amalga oshirish bilan oila va mahallalarda izlanish, taqdim etilayotgan materiallarni chuqur o'rganishga ehtiyoj, tashabbus, qiziqish va izlanishga turki beriladi. Mahallada faoliyat yuritayotgan mahalla moderatorlarida chuqur didaktik qobiliyat rivojlangan bo'lishi kerak. Tushuntirish, ishontirish, taqqoslash, savollarga javob berish, ma'naviy-axloq haqida suhbatlar, "Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik" shiori ostida mahallaning istiqbol rejalarini muhokama etish, ma'qullash yoki rad etish kabi metodlar mahalla fuqarolari ongiga qat'iy ta'sir etadi. Milliy an'analar, oilaaviy jipslik, bellashuv nazorat, jamoaviy fikr, mahalladagi o'zaro uyg'un kayfiyat, yig'ilish, erishilganlarni muhokama etish va baholash, mushkul vaziyatlarda mahalladagi kam ta'minlangan oilalarga yordam berish, aholini faollashtiradi.

Mahallada yoshlarni ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy rivojlantirishning samarali yo'llari, ilg'or usul va vositalaridan eng zarur indikatorlarni tanlab olish va ularga e'tibor berishga ehtiyoj bor. "Indikator (lotincha "indico" – "ko'rsataman, aniqlayman") – "biror jarayonning borishini yoki kuzatilayotgan ob'ektning holatini inson idrok etadigan qulaylikda aks ettirishdir". Shu ma'noda yoshlarni ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy indikatorlari muayyan omillar, mezonlar va yo'nalishlar majmuidan iborat [2: 132]

Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimida turli omillar, pedagog xodimlar bilan hamkorlik va bir qator mexanizmlarga murojaat qilish ham muhim o'rin tutadi. Mavjud ma'lumotlarning umumlashtirish asosida quyidagi metodik tizimlarni alohida mexanizm sifatida ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

Istiqbol mexanizmi mazmuni muayyan samara beradigan ma'naviy-axloqiy fazilatlarni takomillashtirish, yangi g'oya, yangi fikr, xohish-istaklardan iborat. Bu mexanizm. aqliy tafakko'r bilan amalga oshiriladi. **Shukronalik mexanizmi**. Bu mexanizm mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimida yaratilayotgan islohotlarga, berilayotgan imkoniyatlarga shukronalik keltirish. **Fidoiylilik mexanizmi**. Bu mexanizm mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi jarayonida muhim o'rin tutadi. Mahallaga moddiy yordam ko'rsatish, qiyin vaziyatga tushub qolgan oilalarga ko'ngilli yordam berish, mahalla maschit-madrasasiga o'z hissasini qo'shish va hokozo.

Identifikatsiyalash mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimining yana bir asosiy mexanizmidir. Identifikatsiya (lotincha tenglashtirish) –u qarshisidagi kishiga tenglashtirish ma'nosini anglatib, insonning o'zini xayolan suhbatdoshi o'niga qo'yish orqali uning fikrlari va tasavvurlarini tushunishga intilishi. Identifikatsiya jarayonida inson xayolan o'zini o'sha fuqaro bilan qiyoslaydi. Identifikatsiya ob'ekti nafaqat real insonlar, balki tasavvurlardagi insonlar ham bo'lishi mumkin. Identifikatsiyaning to'liq, qisman, ongli, ongsiz turlari mavjud.

Empatiya mexanizmi boshqa odamlarning hissiy holatiga hamdard bo'lish. Boshqalarning muammolarini yengishga yordam berish hissiyotga boy shaxslarning ijtimoiylashuvida muhim ahamiyat kasb etadi.

Harakatlarni bekor qilish mexanizmi fikr, hissiyot, harakatlarni susaytirish uchun qo'llaniladi. Muammoli vaziyatlardagi oilalarda kechirim so'raganida, uning harakatlari kechirilishi va sof vijdon bilan harakat qila boshlashiga ishonadi. Ko'p insonlar shu tarzda komillikka erishadilar.

Eksiztentsial bosim mexanizmi – tilni o'zlashtirish va o'zaro munosabatga kirishganda

kerak bo'ladigan ijtimoiy xulq-atvor me'yorlariga ega bo'lish. Taqlid– biror-bir “namuna”ga o'xshash uchun harakat qilish.

Deontologik mexanizm-aholi salomatligi uchun kurashayotgan shifokorlarning ma'naviy-axloqiy fazilatlari, muamola munosabatlari. Patsentlarga munosabati.

An'anaviy mexanizm inson tomonidan oila, atrof-muhit, jamiyatga, xos norma, qarash steriotiplarini o'zlashtirishni ko'zda tutadi. [7: 9]

Inson ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitda kamol topadi. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimida moddiy va ma'naviy mavjudligi, uning fiziologik, psixologik rivojlanishi shaxsiy manfaatdorlik asosiga qurilgan.

Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy muhitni takomillashtirish tizimi	
Amaliy metodlar	
Mahallani manzilli o'rganish	Namunali mahallar guruhi
Oilalarning tipologiyasi	Oilalarning kamolot darjasi
Mahallaga befarq oilalar	Mahalla bilan yaqin munosabatda
Ma'naviy-axloqiy kategoriyalar	Ma'naviy-insoniy fazilatlar
Mahallaning istiqbol rejasi	Amaliy yordamko'rsatish.
Mahallani moddiy-ma'naviy qo'llab-quvvatlash.	

Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi, birinchi navbatda, ma'naviy-axloqiy muhit rivojlanish muhitini yaratishdan boshlanadi, bu jarayonga e'tibor berish tarbiyaviy jarayonda uning shakllari, samarali metod va vositalari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

1) Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi turlari sifatida mehnat, jamoaviy sharoit, estetik did va kasb, bilim egallash jarayonini belgilash mumkin.

2) Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimi shakllari va usullari: Manzilli adres bo'yicha oilalarga yaqindan ma'naviy-moddiy yordam berish.

Natijalarga erishish uchun qulay sharoitlarni yaratish lozim. Qulay sharoitga erishish uchun mahalla moderator quyidagi talablarga javob beradi, ya'ni axborot almashuvi bo'yicha ma'naviy-

axloqiy va ijtimoiy shaxsiy va rahbarlik qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimiga yo'naltirish uchun mahallaga birlashtirilgan moderator o'zining bilim doirasidan oqilona foydalanib aholining qaysidir bir qatlamini – ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy shaxsiy, kasbiy layoqatni takomillashtirish tizimi sharoitini yaratishga yaqindan turib yordam beradi. Amaliy metodlar sifatida turli faoliyat jarayoni, masalan ta'lim olish manbalari asosida shaxsiy kamolot rivojlanadi: vatanparvarlik tuyg'usi, estetik did, mehnatsevarlik, umuminsoniy fazilatlariga ega bo'lish kiradi. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollik quyidagi jarayonda takomillashadi: ma'naviy-axloqiy va -ijtimoiy muhit, ijtimoiy munosabatlar, ehtiyoj, qiziqish, ruhiy tayyorgarlik, maqsad, rag'bat, faoliyat, ma'naviy-yuksalish. [4: 32]. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish mexanizmlari. Ijtimoiy faollik umumiy madaniyatining muhim ko'rinishi bo'lib, uning shaxsiy hayoti, shuningdek, jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy faolligini quyidagilar belgilaydi Ijtimoiy bilimlarni o'zlashtirish darajasi. Ijtimoiy munosabatlar jarayonidagi ishtiroki darajasi. Ijtimoiy faoliyat ko'lam va mazmuni. [1:21]

Demak, mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini ularning ijtimoiy borliqqa munosabati darajasi sifatida namoyon bo'lib, ma'naviy-axloqiy kamolotga erishishning muhim shartidir. Shunga ko'ra mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini quyidagilar bilan belgilanadi:

1. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini ijtimoiy jamiyat rivoji hamda undagi mavjud mafkuraviy g'oyalar va huquqiy savodxonlik asosida rivojlanadi. [5:7]

2. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini ijtimoiy munosabatlar mahsuli bo'lib, ularning hayotiy kurash mazmunini belgilaydi.

3. Mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini o'zida quyidagi shaxs sifatleri komponentlarini namoyon etadi:

onglilik, layoqatlilik, ishchanlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, tadbirkorlik, mas'ullik, vatanparvarlik, baynalminallik, insonparvarlik. Ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini rivojlanishi muayyan individual fazilatlarining o'zaro aloqadorligi va mahallaning ijtimoiy-madaniy muhit darajasiga bog'liq bo'ladi. [2:114] Demak, xulosa qiladigan bo'lsak, yuqorida keltirilgan ijtimoiy jarayonlarda mahalla va oilalarda barqaror ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy muhitni va faollikni takomillashtirish tizimini ta'minlash, mustaqil fikrlashini takomillashtirish tizimi, bevosita muloqotga kirishishga undash, o'z fikrini erkin bayon etishi uchun imkoniyatlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi va bu, o'z navbatida, ularning ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy faolligini takomillashtirish tizimi vositalarini aniqlash hamda o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish zaruriyatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Egamberdieva N. Ijtimoiy pedagogika. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009. – 232 b.
2. Qahharova M.M. Ma'naviy-axloqiy muhit: Demokratik yangilanishlarning muammo va yechimlar. Monografiya. – T., 2008; - 178 b.
3. Qurbonboev M. Talabalar ma'naviy-ijtimoiy sifatlarini qaror toptirishning pedagogik asoslari (jamoalar asosida): diss. ... pedagogika fanlari nomzodi. – T., 1998. –155 b.
4. Egamberdieva N. Madaniy-insonparvarlik yondashuv asosida talabalarni shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirish nazariyasi va amaliyoti (Pedagogika oliy ta'lim muassasalari misolida): Ped. fan. dok. ... diss. – T., 2010. 332 b.
5. U. Shakarov. MORAL PRINCIPLES FOR ESTABLISHING RULES OF FAIR GOVERNANCE. The light of Islam 2019 (4), 27
6. Yakimanskaya I.S. Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoy shkole. – Moskva: Sentyabr, 2000. – 112 s.
7. Malokhat Akhmedova, Primary Classes based on Media Technologies Represent an International Rating System for Teacher Control International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 04, 2020 ISSN: 1475-7192 .
8. R. Melibaeva, M Komilova, F Iskanjanova, M Hashimova, Sh. Raupova; "PROBLEM BASED LEARNING AND ITS EFFICIENCY IN TEACHING PROGRESS" Journal of Advanced Research in Dynamic and Control Systems, Volume 12, Issue 02-2020